

Kovács Judit-Tünde

Lassú innovációk periférikus térségekben

<https://doi.org/10.32976/stratfuz.2022.28>

Egyre növekvő figyelem kíséri a gazdaságföldrajzot abból a szempontból, hogy mely periférikus térségek tudnak valójában innovatívak lenni, ennek ellenére a perifériák innovációinak kutatása még gyerekcipőben jár és mély empirikus munkát és elméletalkotást igényel. Az egyre fokozódó érdeklődés segítséget nyújthat egy árnyaltabb kép alkotásában arról, hogy az innovációk hogyan jelennek meg azokban a régiókban, amelyekre nem jellemző a városi környezet, és amelyek általánosságban véve periférikus térségeknek számítanak. Ma már bizonyos, hogy a periférikus térségek innovatív vállalkozásai kompenzálják a helyi adottságokból származó hátrányokat külső ismeretszerzés vagy formális együttműködések által.

Heike Mayer tanulmánya főként kompenzációs mechanizmusokat emel ki és azt is bemutatja, hogy az innovációs szereplők miként profitálhatnak a periférikus térségből. A periférikus térségek innovatív vállalkozásai különböző formákban fordítják a javukra a helyi jelleget, az egyik ilyen példaként a helyek alacsony bérleti díját említik. Ezzel egyidőben, a periférikus térségek paradoxona, hogy habár szegény környezetnek számítanak, mégis rendelkeznek olyan előnyökkel, amelyekből a vállalkozók tőkét kovácsolhatnak. Az, hogy a vállalkozók miként kompenzálják a perifériák hátrányait, érdekes betekintést nyújt abba, hogy hogyan sikerül leküzdeniük azokat és miként befolyásolják a térség nyújtotta előnyöket. Arról viszont keveset tudunk, hogy mi áll ezen döntések és viselkedések mögött, a vállalkozók miért választják a viszonylagos elszigetelődést, milyen tényezők motiválják őket ebben. Annak érdekében, hogy ezt a kutatási úrt valamelyest pótolja, a szerző Shearmur „lassú innováció” fogalmát használja, hogy különbséget tegyen a periférikus térségek és a városi környezet innovációi között. A lassú innovációk kevés interakciót feltételeznek, így a tudást nagyobb távolságokra juttathatják el, a gyors innovációk ezzel ellentétben függnek a magvárosoktól. A periférikus térségről alkotott képet befolyásolják a hozzá társított negatív előítéletek, melyek szerint lemaradott és hátrányos egyben, gyakran utalnak arra, hogy nem számít, vagy nincs jövője. A perifériák alulmaradottságától való félelem egy olyan reakciót vált ki, amelynek komoly politikai, társadalmi és gazdasági következményei mutatkoznak.

Heike Mayer tanulmányának alapja egy empirikus meglátásokra támaszkodó feltáró kutatás, amely az Európai Alpok periférikus térségeiben vizsgálja az innovatív szereplőket. Miközben a régió népessége növekszik, a területi egyenlőtlenségek növekednek a központi és a periférikus övezetek között. Az elvárosiasodott régiók egyre fejlődnek, míg a földrajzilag magasabban fekvő periférikus térségek gazdaságilag hanyatlanak, demográfiai szempontból változnak és szolgáltatásokat veszítenek. Az elmúlt évtizedekben az alpesi régió az iparosodás és a hagyományos ipar hanyatlása következtében jelentős változáson esett át, habár ma a hagyományos és a modern ipar mégis párhuzamosan van jelen. A tanulmány középpontjában az Alpok periférikus térségeinek vizsgálata áll, kvalitatív adatgyűjtés segítségével az olasz Piemont és az osztrák Osttirol régiókban. Mindkét régió periférikusnak számít, hatalmas különbségek figyelhetők meg köztük és a központi régiók között, ami Olaszország esetében Torinót és Rómát, Ausztria esetében Innsbruckot és Bécsét jelenti. A távolság földrajzi, kulturális és intézményes szinten is hatalmas. Ezek a térségek a kivándorlás következtében jelentős demográfiai hanyatláson estek át és olyan strukturális kihívásokkal kell szembenézniük, mint az előregerdő népesség, a közszolgáltatások biztosítása, gazdasági tevékenységek megtartása és bevonása a térségbe. Mindkét periférikus térségben tapasztalható az úgynevezett felföldiek be- és visszavándorlása. A felföldiek között gyakorló vállalkozók és olyan innovatív szereplők vannak, akik potenciált látnak a perifériában. Az adatgyűjtés során hús félig-strukturált interjú készült olyan cégtulajdonosokkal és vállalkozókkal, akik ebben a régióban telepedtek le, az interjúanyagokat hálódba módszerrel választották ki.

A lassú innovációt, mint fogalmat elsőként Shearmur definiálta és olyan innovációs folyamatokat jelöl általa, amelyek a perifériák által meghatározott kontextusban jönnek létre. A periférikus térségek innovátorai nem jutnak azonnali információkhoz, ellentétben a központi régiók innovátoraival. Heike Mayer tanulmánya Shearmur lassú innovációinak következő hat jellemzőjét ismerteti:

- az innovációhoz szükséges információ és tudás nem idő-függő és inkább technikai, tudományos jellegű, nem veszíti el hamar az érvényességét, innen ered a lassú innováció megnevezés is
- a lassú innovátorok kevesebb kapcsolatot létesítenek külső szereplőkkel (beszállítók, partnerek)
- a lassú innovátorok stratégiaileg keresik az információkat és a tudást, nem hagyatkoznak informális kapcsolatokra
- a periférikus térségek innovátorai függhetnek az egyedi helyi ismeretektől
- a lassú innovátorok hajlamosak introvertálnak lenni és a belső képességeikre hagyatkozni.

A lassú innováció, mint fogalom, elsősorban a periférikus térségek innovációs folyamatait írja le és szemlélteti, hogy a relatív elszigeteltségben élők még mindig képesek innovatívak lenni és versenybe szállni a gazdasági piacon. Amíg Shearmur a periférikus innovációs folyamatokra lassúként tekint, addig nem szentel figyelmet a lassúság szociológiai aspektusára. Heike Mayer a fogalom kiterjesztését javasolja Harmut Rosa társadalmi gyorsulással kapcsolatosan végzett munkája alapján, amely segít értelmezni a társadalmi-gazdasági gyakorlatokat és az innovatív vállalkozások motivációját, hogy túllépjenek a pusztán piaci, kapitalista célkitűzéseken. Rosa fogalomalkotása a kapitalista társadalmak kritikájaként is értelmezhető, amely egy dinamikus stabilizációs üzemmódban működik és szisztematikus növekedést, innovációt és gyorsulást igényel annak érdekében, hogy fenntartsa a társadalmi-gazdasági státusát. Rosa értelmezésében gyorsulás nélkül a modern kapitalista társadalmak elveszítenék a gazdasági versenyképességüket és a társadalmi stabilitásukat. Nem csupán a mennyiségi növekedésről van szó, hanem a vele járó társadalmi, kulturális aspektusokról is. Rosa megfigyeli, hogy életünk számos területét jellemzi az egyre növekvő gyorsulás, különösen a tudás szerepe változott meg, ami fontos szempont az innovatív folyamatok tanulmányozásánál. Rosa szerint a tudás modern felfogása az újdonság és a mennyiségi növekedés logikáján alapul, ami a határok kitolását, a tudáshalmaz növelését feltételezi. Ez a nem modern társadalmak hagyományos értelemben vett tudásával ellentétes, amely például a tudást kincsnek tekinti, és amelyet generációkról generációkra örökítenek át. Itt nemcsak a gyakorlati tanulás, de az iskoláztatás is fontos. A nem modern tudáshalmaz időt vesz igénybe és az innovatív szereplők szünetet kell tartsanak, hogy tanulhassanak másoktól és reflektálhassanak mások tevékenységére. A modern munkahelyeket, de a vállalkozói és az innovatív magatartásokat is az egyre fokozódó gyorsaság jellemzi, ez a gyorsaság pedig be van építve a munkamenetbe és innovációs gyakorlatokba a modern technológiák által. A tudás, mint a piac által vezérelt eszköz feljogosítja a kapitalista társadalmakat, hogy legyenek innovatívak és növekedjenek, tehát annak érdekében, hogy innovatív legyen egy vállalkozás, egy innovációs csomópont közepén kell hogy elhelyezkedjen. Ezek a csomópontok a nyugati világ egyre fejlődő nagyvárosai. Ez a városi közeg, mint például Milánó, New York, Bécs, gyors ötletcserékre, a piaci trendekre való gyors reagálásra, a gyors gyakorlatba való ültetésre ad lehetőséget. Emiatt a nézőpont miatt a periférikus térségek hátrányba kerülnek, mert nem tudnak gyorsan tudást és újításokat termelni. A fiatal generáció elhagyja a periférikus térségeket és nagyvárosokba költözik, ami a perifériák kiüresedéséhez vezet, ez pedig negatív megítélést von maga után. A lelassulás az innovációk táptalajának is tekinthető a különböző tudástípusok és innovációs folyamatok értékelése, valamint az üresség kísérletezésre történő kihasználása során. Ez egy más nézőpont, amely a perifériák előnyeit hangsúlyozza az innovatív vállalkozások számára, ez pedig a vidéki régiók fejlesztése szempontjából fontos.

Az olasz és osztrák régiókban végzett feltáró interjúk kiemelik, hogy az itt élő innovatív szereplők valóban rendelkeznek olyan viselkedésmintákkal, amelyek Shearmur lassú innovációs

elméletével vannak összefüggésben. A kutatási adatok azt sugallják, hogy ha csak arra összpontosítunk, hogy a lassú innovátorok hogyan jutnak a tudás birtokába, milyen gyakran lépnek kapcsolatba innovációkban érdekelt szereplőkkel, milyen mértékben nyitottak, elszalasztjuk a periférikus térségek innovációinak egyik fontos aspektusát. Ez a perspektíva a kísérletezésre ad lehetőséget, ez az elszigetelt közeg lehetőséget teremt a lassú innovátorok számára, hogy kutassanak, kísérletezzenek, fejlődjenek, reflektáljanak a tevékenységükre egy háborítatlan helyen lassú tempóban, feltehetően azért, mert választásukból kifolyólag védettséget élveznek a gazdasági nyomásokkal szemben. Mivel a periférikus térségek innovációi kevésbé függenek az időtől, a lassú innovátorok olyan információkra támaszkodnak, amelyek nem veszítik el rövid időn belül az érvényességüket és amelyek helyben maradnak. Heike Mayer kutatásának eredményei alátámasztják, hogy a városi innovátorokkal ellentétben, akik jobban ki vannak szolgáltatva a gyorsan fejlődő, piaci alapú információknak, a perifériák lassú innovátorai olyan tudásra támaszkodnak, amely inkább technikai, tudományos vagy tradicionális jellegű, ennek okán nem veszítik el egyhamar az értéküket és érvényességüket. A meginterjúvolt lassú innovátorok beszámoltak arról, hogy kevés külső kapcsolatot létesítenek beszállítókkal, partnerekkel, más szereplőkkel. Például egy illóolaj manufaktúra vezetője bevallotta, hogy évente egyszer látogatja meg a vásárlóit és az iparon belül szervezett konferenciákon is évente egyszer vesz részt. Mivel a vállalkozás profiljából és tevékenységéből adódóan nem szükséges, hogy gyakran kapcsolatba lépjen a partnereivel, a periférikus helyszínt nem tekinti hátrányosnak. A ritka kapcsolattartás abból is adódhat, hogy a vállalkozások egy nagyon specifikus terméket kínálnak, egy bizonyos piaci szegmenst szolgálnak ki, személyre szabott megoldásokat ajánlanak jól körülhatárolható célcsoportok számára. A lassan változó piacokon értékesítenek, ahol a változások lassan következnek be vagy olyan érvényét nem veszítő technikai és tudományos ismeretekre alapszanak, amelyek nem veszítik érvényüket egyik napról a másikra. A kutatásban résztvevő interjúalanyoknak mégis fontos a változás és az előrehaladás az innovációk fejlődése szempontjából. Fontos az új ötletek és innovációk létrehozása, a termékfejlesztés és a gyártási folyamatban való fejlődés. Például egy manufaktúra, ahol seprüket és ecseteket gyártanak, kifejlesztett saját célra egy olyan gépezetet, amely javít a termékek minőségén, megtalálja a hibaforrásokat és kiküszöböli azokat. Ezeknek a megoldásoknak a kifejlesztésénél a vállalkozó kizárólag a saját technikai készségeire alapozott, melyet gyakorlás által sajátított el és melyet később az interneten szerzett tudással egészített ki. Ez egy újabb érdekes megvilágításba helyezi a lassú innovátorokat, akik stratégiát használva keresik az információkat azoknál, akiket úgy gondolnak, hogy a leginkább a segítségükre tudnak válni, ellentétben a városi innovátorokkal, akiket a nagyvárosi közeg által biztosított véletlenszerű találkozások is segítik. Ez alapján a különleges viselkedés alapján megállapítható, hogy az innovatív szereplők inkább innovatív követők, mintsem vezetők.

A periférikus térségek innovátorai a fizikai közelségre támaszkodnak, amikor kapcsolatot létesítenek másokkal és átlépik a társadalmi és kulturális határokat, ez a közeg inkább sokszínű, mintsem specifikus, ezért inkább a helyi jellegre támaszkodnak. A helyi közeg számtalan lehetőséget, kapcsolatot, különböző háttérrel rendelkező személyt kínál. A szerző felveti annak a lehetőségét, hogy a lassú innovációk megkérdőjelezzik a társadalomban végbemenő gyorsulási folyamatokat. Ezt azzal magyarázza, hogy az interjúalanyok többségének a kísérletezés fontos szerepet játszott a vállalkozásuk létrehozásában, ez új technikák tesztelését, új ötletek gyakorlatba helyezését feltételezte. Ezek a kísérletek úgy tudtak megvalósulni, hogy közben nem érezték nyomás alatt magukat a vállalkozók, egy viszonylag elszigetelt térségben nem zavarta őket semmilyen külső tényező, nem voltak időkorlátok közé szorítva és nem kellett különböző piaci elvárásoknak megfelelniük. Egy biogazda, aki 1 400 méter tengerszint feletti magasságban természet zöldségeket, kiemelte, hogy szeret kísérletezni a különböző fajta zöldségekkel, de ez sok energiát emészt fel, mivel a növényeknek más-más igényeik vannak, keresi azt a hat, hét zöldségfajtát, amelyekkel a legjobb eredményt éri el. A lassú innovátorok a vállalkozásuk működtetéséhez szükséges specifikus technikákat helybéli lakosoktól vagy idős személyektől tanulják. Például egyik interjúalany sajtókészítő tanfolyamokra járt, de az ott megszerzett tudást

kiegészítette a helyiektől megtanult tradicionális sajtőkészítési ismeretekkel. A vállalkozók nemcsak a helyiektől tanulnak, hanem más vállalkozóktól is és hangsúlyt fektetnek a fiatal munkások tanítására. A lassú innovátorok holisztikusan tekintenek a vállalkozásukra, nem kizárólag a bevétel fontos, hanem a vállalkozás társadalomra gyakorolt hatása is, keresik, hogy a profittermelésen túl a tevékenység milyen eszmei, lelki elégtételt tud nyújtani. Például egyik tudós vállalkozó a nagyvárosban nem jutott hozzá a társadalmi célú projektekhez, ezt a periférikus térségben pótolni tudja. Amennyiben ugyanazt a vállalkozást városi közegben működtették volna, bizonyosan nagyobb méreteket öltött volna, de nem a terjeszkedés az elsődleges, hanem a saját tevékenységgel való megelégedés és a társadalmi szempontok.

Heike Mayer tanulmánya a lassú innovációk két tulajdonságára hívja fel a figyelmet. Egyrészt a periférikus térségek innovációi eltérnek a városi környezetben működő innovációktól, főként, ami a működésükhöz szükséges tudás fajtáját, az időhöz és más innovátorokhoz való viszonyukat, az erőforrások felhasználását és az információkeresési stratégiákat illeti, másrészt olyan gyakorlatokat részesítenek előnyben, amelyek eltérnek a közismert marketing logikától, kísérleteznek, kihasználják, hogy nincsenek időkeretek közé szorítva, tanulnak és tanítanak a térségben, társadalmi szerepet vállalnak fel. A lassú innovátorok előnyt kovácsolnak a periférikus térség adottságaiból és beépítik azokat vállalkozásaikba. Holisztikusan gondolkodnak és nem a profitszerzés, a terjeszkedés az elsődleges céljuk, hanem a fenntarthatóság és a helyi közösség segítése. A periférikus térségekben tehát a vállalkozók innovatívak mernek lenni anélkül, hogy a modern, felgyorsult piaccgazdaság nyomása alá kerülnének.

(Heike Mayer (2020): Slow Innovation in Europe's Peripheral Regions: Innovation beyond Acceleration. In: Döringer, Stefanie; Eder, Jakob (eds.) Schlüsselakteure der Regionalentwicklung: Welche Perspektiven bietet Entrepreneurship für ländliche Räume? ISR-Forschungsberichte: Vol. 51 (pp. 9-22). Wien: Verlag der Österreichische Akademie der Wissenschaften.)